

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 13 Sayı: 73 Ekim 2020 & Volume: 13 Issue: 73 October 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ONLİNE EĞİTİMİN BAŞARISI AÇISINDAN BİÇİMLENDİRİCİ DEĞERLENDİRMENİN ÖNEMİ THE IMPORTANCE OF FORMATIVE EVALUATION FOR SUCCESS OF ONLINE EDUCATION

Davut HOTAMAN*

Öz

Örgün eğitim, tüm toplumların en yaygın olarak kullandığı eğitim şekli olmasına rağmen, örgün eğitimden yararlanamayanların eğitim ihtiyacını karşılamak üzere pek çok ülkede uzaktan eğitim uygulamaları mevcuttur. Zaman içinde bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak eğitimde radyo, televizyon, uydu, bilgisayar ve internet gibi her eve ulaşma imkânı olan pek çok iletişim ve teknoloji yoğun araçların kullanımı artmıştır. Bu durum uzaktan eğitimi, örgün eğitimin alternatifi haline getirdiği gibi, herhangi bir nedenle kesintiye uğrayacak örgün eğitim uygulamalarının sürdürülebilmesi için geçici alternatif eğitim uygulamalarına da zemin hazırlamıştır. Bir ülkede yeterince güçlü bilişim ağları mevcut ise, o ülkede kolayca uzaktan eğitim programları kurup geliştirebilirsiniz. Ancak, uzaktan eğitim uygulamalarının hangi türü olursa olsun, daha çok öğrenme sorumluluğunu üzerine alabilecek, öz denetimi ve güdüsü yüksek yetişkin bireyler için daha olumlu sonuçlar vereceğine yönelik görüşler mevcuttur. Bu özelliklerden ve yeterliliklerden yoksun ya da bu düzeye erişememiş bireylerde özellikle soyut ve yüz yüze etkinlik gerektiren konularda öğrenme eksikliklerinin oluşması söz konusu olacaktır. İlgili alan yazın incelendiğinde, uzaktan eğitimin öğrenci katılımını ve güdü düzeyini düşürebileceği de dikkate alındığında, online dersler esnasında öğrencilere gerekli olan hızlı dönütleri sağlayabilecek biçimlendirici (formative) değerlendirme, başarı açısından önemli hale geleceği değerlendirilmektedir. Online eğitim sürecinde gerçekleştirilecek değerlendirme etkinliklerinin merkezine biçimlendirici değerlendirmeyi yerleştirmek, oluşabilecek öğrenme eksikliklerini belirleme ve giderme açısından önemli bir işlevi yerine getirecektir. Ders sonlarında yapılacak küçük izleme (quiz) testleriyle, öğrencinin oluşacak öğrenme eksiklikleri belirlenerek, giderilmesi için eğitsel farklı uygulamalara gidilmelidir. Bu tür öğrenme eksikliklerini belirlemeye ve yetiştirmeye yönelik izleme uygulamaları, öğrenciyi de kendini toplama, derse katılma, dikkatini verme ve dolayısıyla da öğrenme sorumluluğunu hatırlatma açısından iş göreceği değerlendirilmektedir. Bu çalışmanın amacı, online eğitim uygulamalarından kaynaklı öğrenme eksikliklerinin takibinin hassasiyet gerektirdiğini ve online eğitimin başarısı açısından önemli bir belirleyici olduğuna vurgu yapmaktır. Bu çalışma, alan-yazın taraması şeklinde gerçekleştirildiğinden kuramsaldır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Uzaktan Eğitim, Online Öğrenme, Biçimlendirici Değerlendirme.

Abstract

Although formal education is the most widely used form of education in all societies, many countries have distance education practices to meet the educational needs of those who cannot benefit from formal education. In parallel with the developments in information and communication technologies over time, the use of many communication and technology-intensive tools such as radio, television, satellite, computer and internet that can reach every house has increased. This situation has both made distance education an alternative to formal education and paved the way for temporary alternative education practices in order to continue formal education practices that might be interrupted for any reason. If a country has sufficiently strong information networks, you can easily establish and develop distance education programs in that country. However, there are opinions stating that regardless of the type of distance education applications, it will give more positive results for adults with strong self-control and motivation, who can take more responsibility for learning. Individuals who do not have these qualifications or who have not reached this level will have learning deficiencies, especially in subjects that require abstract and face-to-face activities. When the related literature is examined, considering that distance education may reduce the level of student attendance and motivation, it is thought that formative assessment that can provide quick feedback to students during online lessons will become important for success. Placing formative assessment at the center of the assessment activities to be carried out in the online education process will fulfill an important function in terms of identifying and eliminating the learning deficiencies that may occur. With short follow-up quizzes at the end of the lessons, the learning deficiencies of the student should be determined and different educational practices should be used to eliminate them. It is considered that follow-up practices that aims identifying such learning deficiencies will also work in terms of recovery, participating in the lesson, paying attention and thus reminding the student responsibility for learning. The aim of this study is to emphasize that monitoring learning deficiencies caused by online education applications requires sensitivity and is an important determinant for the success of online education. This study is theoretical as it is conducted as a literature review.

Keywords: Education, Distance Education, Online Learning, Formative Assessment.

* Doç. Dr., YTÜ. Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, davut@yildiz.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8715-2650

1. GİRİŞ

Bireysel gelişim, toplumsal değişimi sağlar. Bu gerçeğin öneminin farkında olan devletler, toplumsal gelişimi sağlamak için bireye yatırım yaparlar. Bireyleri geliştiren, doğuştan getirdikleri örtük güçlerini ortaya çıkartan ve dolayısıyla da bireyin kendini gerçekleştirmesini sağlayan tüm etkinlikler, eğitsel faaliyetler ve bireyi geliştirdiği kadar, toplumun da gelişimini sağlar. Bireye yatırım yapan devletler, toplumu oluşturan tüm katmanları ve yaş gruplarını içine alan, “herkes için eğitim” (üstün, normal ya da engelli) sloganıyla, kendi vatandaşlarına örgün ya da yaygın bir eğitim programı sağlar. Bu anlamda eğitim, toplumsal değişimin vazgeçilmez bir anahtarıdır. İçinde bulunduğumuz çağın gereği olarak her ülke, öyle ya da böyle kendi eğitim sistemini geliştirme uğraşı içindedir. Bu uğraş, kısa vadede sonuç vermeyebilir, ancak orta ve uzun vadede mutlaka karşılık bulur (Hotaman, 2019, 279). Bu açıdan eğitim kasıtlı ya da kasıtsız tüm eğitsel faaliyetleri içine alan geniş bir etkinlik alanını temsil eder. Yani, gerek örgün gerek se yaygın eğitim, bireysel ve toplumsal gelişi sağlamak için önemli ve gereklidir.

Günlük yaşam içinde “eğitim” kavramı sıkça kullanılır. Herkes “eğitimin ne olduğunu” az ya da çok bilmektedir. Akademik alan yazında daha çok örgün eğitime vurgu yapan tanımlar vardır. Bunlardan en çok kullanılanı Ertürk’e (1984, 12) ait olup, “bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı olarak istendik değişime meydana getirme süreci” şeklindedir. Günümüzde, “bireyin gözünü dünyaya açtıktan sonra edindiği ya da kazandığı her şeyi (formal ya da informal edinilmiş olsa da)” içine alan ve “bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor (devinişsel) gelişime” vurgu yapan tanımlar da vardır. *Formal eğitim*, örgün ya da yaygın yapılan planlı ve düzenli eğitime vurgu yaparken, *informal eğitim* ise toplum ya da aile içinde gözlemler, model almalar ya da duymak-işitmek suretiyle gerçekleşen plansız ve düzensiz öğrenmeler yoluyla gerçekleşen kültürlenmeye vurgu yapan bir eğitim türüdür. Ancak, formal ve informal eğitimi kesin sınırlarla birbirinden ayırmak mümkün değildir. Bazen bu iki eğitim türü aynı anda gerçekleşebilir. Bireylerin öğrenmeleri gelişigüzeellikten planlılığa yöneldikçe, eğitim formalleşir (Erden, 2015, 15). Eğitim kavramıyla ilgili yapılan tanımların tamında gözlenen ortak nokta, eğitimin bir “süreç” olarak görülmesidir. Bireyin içinde doğup büyüdüğü toplumda yaşamını sürdürebilmek için neye ihtiyacı varsa, dünyaya gözlerini açtıktan sonra bunları öğrenmeye ihtiyaç duyar. Bu anlamda eğitim, yaşam boyu süren bir olguya vurgu yapar. Her toplum kendi vatandaşları için bir eğitim süreci planlayarak uygular. Bu tür bir eğitsel uygulama, bireyleri hayata hazırlayan tüm sosyal süreçleri içerir.

Eğitim süreci, pek çok gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkede zorunludur. Temel eğitim için hiçbir gerekçe ya da mazeret kabul edilmeksizin, o ülkenin tüm bireyleri, belli bir yaşa kadar bu sürece yönlendirilerek eğitim almaları sağlanır. Temel eğitimin sonunda isteyen bireyler daha ileri örgün eğitim kademelerine devam ederken, istemeyen ya da belli gerekçelerle örgün eğitime gidemeyenler, eğitim süreçlerini sonlandırabilirler. Ancak tüm toplumlar, dünyanın gidişatı, hızlı bilgi ve teknoloji üretimi, toplumları oluşturan genç, yaşlı ya da engelli bireylerin, içinde buldukları toplumda daha sağlıklı, üretken ve ekonomik pastadan daha fazla pay alabilmeleri için “yaşam boyu öğrenmenin” artık bir zorunluluğa dönüştüğünü görmüştür. Bu nedenle pek çok ülke, örgün eğitime gidemeyen bireylerin içinde buldukları toplumda daha üretken ve iyi koşullarda yaşamasını sağlamak için yaygın eğitim ya da yaygın eğitim kavramı içinde değerlendirilebilecek değişik uygulamalarla yönelmektedirler. Bu uygulamalar, “uzaktan eğitim”, “radyo-televizyon eğitim”, “tele-konferans eğitim”, “teletext eğitim”, “online eğitim(çevirim içi)”, “hybrid eğitim”, “intranetle eğitim” ya da teknolojinin gelişmediği eski dönemlerde uygulanan “mektupla eğitim” gibi yaygın eğitim uygulamalarıdır (Bilgiç ve Tüzün, 2015, 27; Gülbahar, 2012; Tuncer, 2007, 26; Gözütok, 2004, 153; Akpınar, 2003, 80; Simonson ve diğ., 2003; Robinson ve Ikeda, 2002; Kaya, 2002, 63). Geçmişte sadece örgün eğitime herhangi bir nedenden dolayı ulaşamayanlar için söz konusu olan *uzaktan eğitim* uygulamaları, tüm dünyada salgın hale gelen “Covid-19” nedeniyle, bugün Türkiye’de temel eğitimden yükseköğretime kadar, tüm eğitim kademelerinde uygulanır hale gelmiştir.

1.1. Araştırmanın Önemi, Amacı ve Yöntemi

Uzaktan eğitim (on-line ve çevrim içi) uygulamalarında belirlenen hedef/kazanımlara öğrencilerin ulaşma düzeylerini belirlemek amacıyla uzaktan eğitime uygun, geçerliği ve güvenilirliği yüksek ölçme araç ve uygulamalarının kullanımı önemlidir. Yüzyüze eğitim süreçlerinde çok sık başvurulması önerilse de (en azından ünite sonlarında), süreç değerlendirmeyi en iyi temsil eden “biçimlendirme ve yetiştirmeye yönelik değerlendirme (formative), uzaktan eğitim sürecinde öğrencilerin eğitimin her aşamasında hedeflere ulaşım ulaşmadığını, dolayısıyla öğrenip öğrenmediklerini net bir şekilde belirleme açısından yararlar sağlayacaktır. Uzaktan eğitim (on-line/çevirim içi) sürecinde, belirlenen hedef kazanımların öğrenciye

kazandırılmasına katkı sağlayacağı kanaatiyle seçilip kullanılan öğretim yöntem-teknikler ve stratejilerin etkililiğini, gerek eğitimden gerek se hedef-kazanımlardan kaynaklı öğrenme güçlüklerini sağlıklı ve doğru belirlemek için, ölçme ve değerlendirmeye ihtiyaç vardır (Yaşar, 2008; 3). Değerlendirme işlemi, eğitim sürecinde gerçekleşen eğitsel faaliyetlere dayanak oluşturur. Eğitim-öğretim faaliyetleri ve ders etkinliklerinin devam ederken tespit edilen öğrenme yanlış ve eksiklerine müdahale etme imkânı olduğundan, zaman açısından avantaj sağlanacaktır. Dolayısıyla biçimlendirici değerlendirme uygulamalarına online dersler süresinde başvurmak zaman sağlayacağı gibi, online eğitim uygulamalarının da öğrenme açısından verimini artıracaktır. Öğrencilerin günlük ders dağılımına denk gelen hedef-kazanımların edinilme düzeyini de geliştirecektir. Bu durum, değerlendirmeyi öğrenme sonuçlarını olumlu etkilemesi açısından geliştirecektir. Bu çalışma, uzaktan eğitim uygulamalarının belirlenen hedef-kazanımlarının beklenen düzeyde gerçekleşip gerçekleşmediğini, süreç sonunu beklemeden, eğitim süreci içinde belirlemek, eksik ve aksaklıkları gidermek açısından vakit kazanmayı sağlayacak bir değerlendirme uygulamasını gündeme getirmesi açısından önemlidir. Çalışmanın amacı, biçimlendirme ve yetiştirmeye yönelik (formative) değerlendirmenin uzaktan eğitim uygulamalarında kullanımının sağlayacağı değerlendirilen yararlarını öğretmenlerin dikkatine sunmaktır. Çalışma alan yazın (literatür) taraması şeklinde gerçekleştiğinden, kuramsal bir yönetime sahiptir. Bu çalışma, Covid-19 nedeniyle, örgün eğitimde karşılaşılan aksaklığı gidermek üzere uygulamaya koyulan ve internete dayalı online eğitim uygulamaları üzerine odaklıdır.

2. UZAKTAN EĞİTİM

Toplumların eğitimle ulaşmak istedikleri seviye, örgün eğitimin dışında yeni arayışları da beraberinde getirdi. Bunlardan ilki, örgün eğitime gidemeyenlerin dahil olabileceği, toplumun genel eğitim düzeyini yükseltecek uzaktan eğitimi. Uzaktan eğitim, örgün (yüz yüze) eğitim programlarına katılanlardan öğrencilerden farklı gereksinimleri ve durumları olan bireyler için tasarlanmış olup, toplumsal olarak eğitim çağında olan ve farklı nedenlerle örgün eğitimin dışında kalan bireylerin uzaktan katılabilecekleri belli programlar ve alanlarda okul ve kurslar belirlenmiştir. Uzaktan eğitim yaygın eğitim kapsamında ele alındığında, Dünyada ve Türkiye'deki gelişiminin tarihsel olarak farklılık gösterdiği söylenebilir. İlk olarak gazete ve mektupla başlayan süreç, iletişim araç ve teknolojilerindeki gelişime paralel olarak radyo, televizyon, telefon, bireysel çalışma esasına uygun programlı öğretim kitapları ve nihayetinde internet üzerinden eğitsel uygulamalara doğru bir gelişim gösterdiği açıktır. Türkiye'de özellikle 1980 sonrasında gelişen Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi (AÖF) ile başlayan ve uzaktan eğitim kapsamında değerlendirilen eğitimi yaygınlaştırmak amacıyla günümüzde başka üniversiteler tarafından da uygulanır hale gelmiştir. Geleneksel örgün eğitimde birçok birey için çeşitli sıkıntılar bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi okula olan uzaklık ve kurum, kapasite, eğitici gibi yetersizliklerdir. Bu sebeple birçok ülke uzaktan eğitim ile ilgili düzenlemeler yaparak hayata geçmesini sağlamıştır. Bunun yanı sıra teknolojik ilerleme, bilginin hızla üretilmesi ve paylaşılması süreci "hayat boyu öğrenme" kavramını ortaya çıkarmıştır. Teknolojiye ulaşabilen herkes büyükanne büyükbabalar dâhil öğrenmelerini ömür boyu sürdürmektedir. Uzaktan eğitim herkes için önemlidir, eğitimde fırsat eşitliğini sağlar; çocuklar, gençler, özürülüler, çalıştığı için okula gidemeyenler, coğrafi nedenlerden dolayı okula gidemeyenler, çeşitli konularda kendini geliştirmek isteyenler gibi herkes uzaktan eğitimden faydalanabilir (Yıldız, 2004, 201).

Uzaktan eğitim, ülkelerin çağa ayak uydurabilme çabalarına da işaret etmektedir. Gelişmiş ülkeler yaşam boyu eğitim faaliyetlerine büyük önem vermektedir. Bu açıdan uzaktan eğitim, eğitim faaliyetlerine süreklilik kazandırarak, ülkelerin bu eğitim hedeflerini gerçekleştirebilecek yegane araç (argüman) olarak görünmektedir. Türü ve kullanılan araç ne olursa olsun, uzaktan eğitim, öğrenme ve eğitim ihtiyacı içinde olan bireyler açısından da imkân ve fırsat eşitliği sağlaması açısından da önemli bir uygulamadır (Kırık, 2014, 75). Uzaktan eğitim, Moore ve Kearsley (2011, 26) tarafından "öğrenci ve öğretmenin aynı anda veya farklı zamanlarda farklı yerlerde buldukları, bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla içerik aktarımı ve etkileşim yoluyla öğrenmenin sağlandığı bir öğretim yöntemi" şeklinde tanımlanmaktadır. İşman (2011, 3-4) ise uzaktan eğitimi, "birbirlerinden kilometrelerce uzaklıkta farklı ortamlarda olan öğretmen ve öğrencilerin, birbirleriyle görüntülü ve/veya sesli olarak etkili iletişim ve etkileşim kurabilmesini sağlayan bir eğitim modeli" olarak görmektedir.

2.1. Uzaktan Eğitimin Özellikleri

Uzaktan eğitim sistemi tarihsel gelişim süreçlerine göre kuşaklara ayırmıştır. Birinci kuşak yazışmalar modelidir. İkinci kuşak çoklu ortamlı modeldir. Bu kuşakta öğrenciye öğrenim materyalleri basılı, ses-bandı, video-kaset ve bilgisayar disketinin dağıtımı sağlanmaktadır. Üçüncü kuşak tele öğrenim modelinde;

televizyon, radyo, video yayınının ve video-konferansın yer aldığı modeldir. Dördüncü kuşak esnek öğrenim modelidir. Öğrenim materyali, internet aracılığıyla çevrimiçi erişim temellidir. Beşinci kuşak model, akıllı esnek öğrenme modeli olup dördüncü kuşaktaki esnek öğrenme modelinin daha gelişmişidir. Öğrenciye eş zamanlı ve etkileşimli iletişim sağlar (Caladine, 2001, 117; Taylor, 2001, 3 / Arat ve Bakan, 2011; 367) dan alıntı. Geniş kitlelere yayılmış, uzakta bulunan öğrenci ya da öğrenci topluluklarına hizmet eden uzaktan eğitim sisteminin birçok açıdan faydası bulunmaktadır. Uzaktan eğitimin bu faydalarına öğrenciler açısından bakıldığında, öğrenci bağımsız bir konumdadır. Öğrenci öğrenim etkinliklerinin düzenlenmesi, yeri, zamanını kendisi belirler. Buna ek olarak uzaktan eğitim, eğitimde fırsat ve imkân eşitliğinin genişletilmesi açısından önemli fırsatlar sağlar. Öyle ki, özellikle çalışan yetişkin bireylere değerli eğitim seçenek ve dolayısıyla da fırsatlar sağlar. Uygulamanın ekonomik yönü açısından bakıldığında, basılı metinlerin, tv yayınlarının ve diğer görsel işitsel araçların bir merkezden üretilmesi ve dağıtılması büyük tasarruflar sağlar. Dolayısıyla, uzaktan eğitimin ekonomik olduğu da söylenebilir. Yerel personel istihdamı, iletişim araçları ve her türlü kaynağın el altında olması, başka bir ekonomik yarar sağlar. Bu durum, eğitimin fayda-maliyet analizini çok avantajlı bir düzeye çekecektir. Bu sayede öğrenci başına düşen cari maliyet oldukça düşecektir. Aslında amaç eğitimden tasarruf etmek değil, eğitime ulaşamayanları da düşük bir maliyetle eğitim sürecine katmaktır. Uzaktan eğitim uygulamalarının her safhasında, programlı öğretim ilkelerine dayalı bireysel çalışma esaslarına sahip öğrenim materyalleri uygulamanın her safhasında kullanılır (Özdil, 1986, 6-7).

3. ONLİNE EĞİTİM

İletişim teknolojilerindeki gelişmeler, küresel eğitim sisteminin oluşmasına neden olmuş; internet, fiber optik, bilgisayar, televizyon ve diğer bilişim sistemlerinde yaşanan baş döndürücü gelişmeler, eğitimde yeni uygulamalara kapı açmıştır (İşman, 2011, 3-4). Böylelikle posta yoluyla başlayan uzaktan eğitim uygulamaları, adeta evrim geçirecek çok hızlı bir gelişim göstermiştir. Gerek Türkiye’de gerekse dünyada, uzaktan eğitim toplumsal kalkınma ve dolayısıyla da, toplumsal gelişme açısından önemli bir öz görevi (misyonu) yerine getir hale geldiği söylenebilir (İşman, 2011, 3-4; Kırık, 2014, 75). Günümüzde Türkiye’de ve dünyanın değişik ülkelerinde uygulanan internet odaklı uzaktan eğitim için “e-öğrenme” kavramlarının da kullanıldığı görülmektedir. E-öğrenme Gülbahar (2012) tarafından “*öğretim etkinliklerinin elektronik ortamlarda yürütülmesi veya bilgi ve becerilerin elektronik teknolojiler aracılığıyla aktarılması*” şeklinde tanımlanırken, (Simonson ve diğ., 2003) tarafından ise, “*farklı öğretim ortamlarında, eğitmenin olduğu veya olmadığı, farklı eğitim örgütlerinde, değişik öğrenme seviyesi ve yaşlarda, farklı teknolojilerle, farklı öğretim yöntem ve yaklaşımlarıyla, farklı felsefi ve stratejik motivasyonlarla gerçekleştirilen bir uzaktan eğitim uygulamasıdır*” şeklinde açıklanmaktadır. İnternet tabanlı uzaktan eğitim uygulamaları *online*, *hybrid*, *intranet* gibi farklı adlarla alan yazında kullanılmaktadır. İnternet üzerinden gerçekleştirilen çevirim içi uzaktan eğitim uygulamaları *online*, *hybrid*, *intranet* gibi farklı adlarla kullanılmaktadır (Kaya, 2002, 63; Bilgiç ve Tüzün, 2015, 27). Tüm bunlar aslında internet tabanlı uzaktan eğitimi temsil etmekte ve pek çok kurum tarafından *online eğitim* adıyla kullanılmaktadır. Bazı ülke ve ilgili eğitim kurumları doğrudan *online* uygulamalarla öğrenciye ulaşmayı tercih ederken, bazı ülkelerde ise *hybrid* (bazen yüz yüze, bazen de online (çevirim içi) uygulamalar tercih edilmektedir. Bazı ülkelerde çok az da olsa *intranet* uygulamaları mevcuttur. Geçmişte internet üzerinden yapılan tüm uzaktan eğitim uygulamalarının hemen hemen tamamı üniversite düzeyinde gerçekleştirilirken, Covid-19’un salgına dönüşmesi ve birçok ülkede eğitim faaliyetlerinin askıya alınması sonucunda, artık uzaktan internet odaklı tüm eğitsel faaliyetlerinin okul öncesi hariç, tüm eğitsel kademeleri kapsadığı söylenebilir (Kaya, 2002, 64; Bilgiç ve Tüzün, 2015, 27).

Online eğitimde kullanılan modelleri teknik ve yararlanma türüne göre eş zamanlı (senkron), eş zamansız (asenkron) ve adeta bu iki modelin aynı anda kullanımına imkan sağlayan melez (ikisi bir arada/hybrid) model olmak üzere üç başlık altında ele alınabilir. *Senkron* (eş zamanlı) öğretim model, öğrencinin internet üzerinden eğitim alırken aynı zamanda öğretici kişi ya da öğretmenle de iletişim kurabildiği öğretim türüdür. *Asenkron* (eş zamansız) öğretim modeli ise, öğrenciye kendi program ve çalışma düzenine göre herhangi bir öğretici ile canlı bağlantı kurmadan, belirli zaman aralığında çalışmasını tamamlama olanağı veren öğretim şeklidir (Balta ve Türel, 2013, 39). Melez (hybrid) model ise, eğitici ya da öğretmen belli gün ve saatte internet üzerinden ders işlerken, dersin aynı zamanda kayıt altına alındığı, öğrenci isterse derse canlı katıldığı, istemez ise, kayıt altına alınan dersi ya da dersleri uygun olduğunda kayıtlar üzerinden tekrar tekrar izleyebildiği bir uygulamadır.

3.1. Çevirim içi Öğrenme Ortamları

Çevrimiçi ortamlarda öğrenme, bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı yoluyla kolaylaştırılmakta ve desteklenmektedir (Broadbent ve Poon, 2015; Çelen ve diğ., 2011; Lim ve Richardson, 2016; Pearson ve Trinidad, 2005; Todhunter, 2013). Bu ortamlarda öğrenme, iletişim teknolojilerinin İnternete dayalı kullanımı aracılığıyla ders materyalinin metin, ses, video, grafik ve animasyon gibi araçlarla dağıtılması ile gerçekleşir (Gümüş, 2007). Çevrimiçi ortamlar eğitim uygulamalarını sınıfın fiziksel sınırlarının ötesine taşıyarak öğrenci-öğrenci ve öğrenci-öğretmen arasındaki çevrimiçi etkileşimi eğitimin bir parçası haline getirmiştir. Böylece öğrenciler; öğretmenler/öğretim elemanları ve sınıf arkadaşlarıyla gerek eşzamanlı gerekse eş zamansız çevrimiçi iletişim araçlarını kullanarak etkileşim kurmaya başlamışlardır (Wang, 2008). Bu ortamlar; maliyetinin düşüklüğü, öğretim üyesinin zaman ve mekândan bağımsız eğitim hizmeti verme imkânı, iletimde sağladığı kolaylıklar gibi sebeplerden dolayı birçok eğitim kurumu tarafından kabul görmüştür (Varol ve Türel, 2003). Bu durum eğitim kurumlarında çevrimiçi ortamlar yaygınlaşmasını etkilemiştir. (Yıldız, 2020; 181) den alındı. Çevrimiçi ortamlarda iletişim araçları, öğrenme ortamlarında katılım için önemli araçlar olup öğrenmenin gerçekleşmesinde toplumsal etkileşimin önemini savunanlar için birer fırsat haline gelmiştir (Özçınar ve Öztürk, 2008). Topluluk kavramı Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından; birbirine benzer veya aynı cinsten olanların oluşturduğu bir grup olarak tanımlanmıştır. Bilgi Teknolojisinin ilerlemesiyle birlikte topluluk, benzer çıkarları olan bir grup insanın bilgi paylaşmak ve sorunları tartışmak için bir araya gelmesi olarak ele alınmıştır (Luo, Zhang ve Qi, 2017). Topluluk yapısını korumak ve yeni ve güncellenmiş bilgi üretmek için üyeler arasında etkileşimlerin ve iletişimin olması önemlidir (Hsu ve Liao, 2014). Çevrimiçi bir öğrenme topluluğunun özü; ortak hedefleri, ilgi alanlarını ve deneyimleri paylaşan Web tabanlı bir grup olmasıdır (Davidson-Shivers, Rasmussen ve Lowenthal, 2018).

Çevrimiçi öğrenme ortamlarında katılım hem kişisel hem de toplumsal seviyede gerçekleşir (Hrastinski, 2009). Bu ortamlarda öğrencilerin kendilerini yalnız değil de bir topluluğun parçasıymış gibi hissetmelerini sağlamak önemlidir. Bir topluluğun parçası gibi hissetmek bu öğrenme ortamlarında başarıyı, etkileşimi ve tutumu etkilemektedir (Haar, 2018; Yılmaz, 2016). Ancak çevrimiçi öğrenme ortamlarında bir takım iletişim hataları bunu sağlamada dezavantaj oluşturmaktadır. Bu iletişim hataları genellikle teknik düzeyde değil de sosyal düzeydeki sebeplerden meydana gelmektedir (Gunawardena, 1995). Çevrimiçi ortamlarda, zengin medya iletişim araçlarının ortaya çıkmasına rağmen öğrencilerin gerek öğretim elemanlarıyla gerek sınıf arkadaşlarıyla daha çok metin tabanlı olan çevrimiçi iletişim araçlarını kullanarak etkileşim kurdukları görülmektedir (Wang, 2008). Çevrimiçi ortamlarda bireyler kişiliklerini ve duygularını, fiziksel gösterim veya sözel ifadelerle değil de sembol ve kelimelerle ifade etmektedir (Gunawardena, 1995; Ilgaz ve Aşkar, 2009). Metin tabanlı iletişim ortamları ise sosyalliği sınırlandırmakta ve iletişimi zorlaştırmaktadır. Çevrimiçi ortamlarda fiziksel uzaklığın ve iletişimde metin tabanlı arayüzlerin sınırlılıklarının bir sonucu olarak topluluk hissi azalmaktadır (Gunawardena, 1995). Bu sınırlayıcı koşullar öğrenciler arasındaki ciddi sosyal ve psikolojik mesafelere neden olmaktadır. Böylesi bir mesafe de topluluk topluluk hissini azaltmasına yol açabilir. Tinto (1993), öğrencilerin öğrenme ortamındaki diğer üyelerle ilişki içinde olduklarında ve kendilerini geliştirdiklerini hissettiklerinde, öğrencilerin memnuniyet düzeylerini ve bir üniversite programında devam etme ihtimallerini artıracaklarını vurgulamıştır (Akt. Rovai, 2002). Nitekim topluluk hissine ilişkin kuramsal çerçeve bir öğrenme ortamında topluluk hissini sağlanmasının ve geliştirilmesinin önemini ortaya koymaktadır (Yıldız, 2020, 181).

3.2. Çevirim içi Uygulamalarda Ölçme ve Değerlendirme

Eğitim süreçlerinde son yıllarda *beceri* öğretimi önem kazanmıştır. Teknolojiyi etkili ve eksiksiz kullanmada bunlardan biridir. Salgın nedeniyle karşılaşın durum, Türkiye’de herkesin (ebeveynler, öğretmenler ve tüm meslek erbapları) salgın öncesinden çok daha fazla, bilgisayar teknolojilerini etkili ve eksiksiz kullanabilme yeterliliğine ya da becerisine sahip olması gerektiği açıktır. Başta öğretmenler olmak üzere, uzmanı oldukları alanda, yani öğretme becerisini yerine getirebilmeleri için, bilgisayar teknolojilerini öğretim amaçlı etkili kullanabilmelidirler. Yani öğretmenler bilgisayar ve online eğitim sürecinde, öğretim stratejilerinden tekniğe, planlamadan değerlendirmeye kadar birçok alanda farklı yaklaşımların sergilenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır (Demirli, 2007). Çevrimiçi eğitim, farklı yaklaşımlar içerdiğinden, hedef-kazanımları ölçmek için yapılacak ölçme ve değerlendirmeler de normalden farklı olacaktır. Biçimlendirici değerlendirme sürecinde (a)dönüt, (2)öğrenciden öğrenciye farklılık gösteren öğrenme hızının kontrolü ve (3)değerlendirmenin sonucunda elde edilecek öğrenme kalitesi önemlidir (Balta ve Türel, 2013; 40). Öğrenci öğrenmeleri ödevler ve değerlendirmelerle tazeleniğinde, öğrencinin performansını ve öğrenme güdüsü olumlu yönde etkilenecektir (Buzzetto-Moreve Alade, 2006; Lynch, Goold ve Blain, 2004). Öğrenciler öğretmenlerin verdikleri küçük araştırma projeleriyle ve/veya kendi kendini sınamaya (bireysel çalışma

esasına uygun olarak) yönelik araştırmalar yoluyla hem sosyalleşebilme ihtiyacını, hem de deneyim kazanacaktır. Bu süreç öğrencinin ne bilip ne bilmediğini öğrendiği biçimlendirici bir değerlendirme sürecidir. Öğrenci bu süreçte ayrıca bilgi düzeyini, yeteneklerini ve zayıf yönlerini de öğrenme imkânı bulacaktır. Bunlar öğrencinin önceki konuları gözden geçirmesine ve konuları daha detaylı incelemesinde motive edici unsurlar olarak nitelendirilebilir (Balta ve Türel, 2013; 40' den alındı).

4. BİÇİMLENDİRİCİ (FORMATİVE) DEĞERLENDİRME

Eğitim, insan davranışlarını değiştiren bir sistem olarak görülebilir. Bu sistemin girdileri, süreci, çıktıları ve kontrolü vardır. Eğitim sisteminde kontrol, değerlendirme ögesi sayesinde gerçekleşmektedir. Bu durum sistemi, açık sisteme dönüştürmektedir. Eğitimde ölçme ve değerlendirme, bir eğitim programının kalite kontrolü, dolayısıyla da başarısının belirlenmesi açısından gereklidir. Değerlendirme sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda programın eksik ve aksak yanları belirlenerek, öğretimin iyileştirilmesi için neler yapılabileceğine karar verilir. Bu anlamda ölçme ve değerlendirme, sadece öğrenci başarısının belirlenmede değil, programı yeniden düzenleme ve geliştirme için de bilgi toplama görevini yerine getirir (Baykul, 2000, 175). Gelişigüzellikten uzak, zamanı en iyi kullanma, öğrenme sürecindeki birey için kritik öğrenme zamanları olması, istenmeyen durumları dışarda tutma isteği gibi bazı faktörlerden dolayı, eğitim-öğretim faaliyetlerinin planlı faaliyetleri gerektirdiği açıktır. Bu nedenle eğitim, “kasıtlı kültürleme” olarak da kabul görür. Bu kültürleme sürecinde, “kasıt” kavramının işaret ettiği tüm öğrenmelerin, planlandığı gibi oluşup oluşmadığını bilmenin yolu, ölçme ve devamında gerçekleşen değerlendirmeyle belli olur. Bundan dolayı da, eğitim faaliyetlerin planlandığı gibi nihayete ulaştığının bilinmesi zorunluluktur. Bu “bilme” sürecinde yapılan her türlü ölçme ve değerlendirme işlemi, eğitim sürecinin yeniden inşasında yol gösterici olur. Dolayısıyla ölçme ve değerlendirmeden elde edilen sonuçlar, eğitime ve öğretime kendi kendini onarma imkânı sağlar. Değerlendirmenin gerçekleşmesi için, ölçme sonucu elde edilmiş sayı ve sembollerin elde edilmiş, yani ölçme işlemi yapılmış olmalıdır. Ölçme, bir niteliğin gözlenmek suretiyle sayı ve sembollerle ifade edilmesi, yani, “nitelikler kümesiyle nitelikler kümesinin eşleştirilmesi” işlemidir. Değerlendirme ise, ölçme sonuçlarına dayalı olarak gerçekleştirilen bir “yargıya varma” işlemidir. Dolayısıyla değerlendirme için öncelikle bir şekilde ölçme yapılmış olmalıdır. Bu yönüyle değerlendirme incelendiğinde, ölçmeyi de içine alan oldukça geniş kapsamlı bir kavram olduğu söylenebilir (Başol, 2016, 256; Bahar ve diğ., 2015, 3; Tekin, 2016, 7; Özçelik, 2013, 10; Moss and Brookhard, 2009, 5; Tok, 2007; Baykul, 2000, 176; Turgut, 1997, 12; Ertürk, 1984, 109).

Eğitim sürecinde yapılacak geçerliği ve güvenilirliği yüksek bir ölçme ve değerlendirme, eğitimde niteliği arttıracak olup, öğretmene kendini ve öğrencilerini değerlendirme fırsatları da sağlayacaktır. Ayrıca değerlendirme sonuçları, öğrenci açısından yönlendirici ve motive edici etkilere de sahiptir. Ölçme, eğitim sürecinin vazgeçilmez bir unsurdur. Eğitim alanında yapılan değerlendirme etkinlikleri, amaçlarına göre *tanılayıcı (diagnostic)*, *biçimlendirici (formative)* ve *düzey belirleyici (summative)* olmak üzere üç gruba ayrılır (Balta ve Türel, 2013, 38; Atılğan, 2017, 361; Demirel, 2006; Toker, 2005; Senemoğlu, 2007; Baykul, 2000, 54; Turgut, 1997).

Tanılayıcı (diagnostic) değerlendirme: Öğrencilerin öğretim programına başlamadan önce ön koşul niteliğindeki özelliklerinin ortaya konulması için yapılan değerlendirmedir. Öğrencinin ilgili özelliklerinden elde edilecek sonuçların değerlendirilmesi, öğretim sürecinin biçimlendirilmesine açısından önemli bilgiler sağlar (Tekin, 2016, 24; Demirel, 2006).

Biçimlendirici (formative) değerlendirme: Bu değerlendirme türü, öğretim sürecinin bir parçasıdır (Tekin, 2016, 25; Senemoğlu, 2007). Her adımdan ve her kazanımdan sonra, değerlendirme yapılabilir. Biçimlendirici değerlendirme, eğitim sürecinde yer alan ve öğretimin kalitesini belirleyen pekiştirici, ipucu, dönüt, düzeltme, öğrenci katılımı gibi, öğretimin başarısına katkı sağlar (Atılğan, 2017, 361; Demirel, 2006).

Düzey belirleyici (summative) değerlendirme: Bu tür değerlendirme, öğretim süreci sonunda öğrencilerin öğrenme düzeylerini belirlemede kullanılır. Değer biçmeye yönelik bir değerlendirmedir. Dönem sonunda not verme esasına dayalı olup, bu puanlara dayanılarak öğrencinin başarısı hakkında karar verilir (Tekin, 2016, 27; Demirel, 2006).

Ölçme ve değerlendirme, temel olarak oluşan öğrenmelerin yönünü ve düzeyini belirleyici bir işleve sahiptir (Özçelik, 2013, 12). Öğretmenler isterseler ders esnasında ve ders sonlarında ölçme ve değerlendirme yaparlar. Bu ölçme ve değerlendirmelerin “öğretimin hedeflerine, içeriğine, kullanılan öğretim yöntem ve tekniklerine, öğrencinin gelişim düzeyine ve ortamın fiziksel özelliklerine göre” günlük, haftalık ve aylık düzenli olarak yaparlar. Sınıflarda ve ders esnasında gerçekleşen ölçme ve değerlendirme işlemleri, eğitsel etkinliklerin planlandığı gibi sürdürülmesini sağlayarak, harcanan zaman, enerji ve paranın boşa gitmesini

engeller. Değerlendirme, bu haliyle bir kalite kontrolünün vazgeçilmez kontrol aracıdır (Stiggins, 2003, 199). Çünkü eğitim sistemiyle ilgili olarak, temel ana girdilerinin bir araya getirilmesi, kontrole gerek kalmadan eğitim sürecinin hatasız ve eksiksiz çalışacağına garantisizdir. Okullar ve eğitim programlarının amacı, öğrenciler için kasıtlı bir kültürlenme sürecini eksiksiz yerine getirmektir. Değerlendirme sisteminin kurulma aşamasından sonuna kadar, gerçekleşen eğitsel uygulamaların hedeflenen kusursuz kasıtlı kültürleme sürecini sağlayıp sağlamadığına cevap üretecektir. Özellikle Covid-19 salgını nedeniyle uygulanan online eğitim süreci nedeniyle, değerlendirme ve öğretim arasındaki ilişkiyi köklü ve yeniden ele almak, uygulamaların akıbeti açısından yararlı olacağı değerlendirilmektedir. Bu günlerde değerlendirmeyi yeniden ele alış, öğrenci başarılarının nasıl değerlendirildiğiyle ilgili değil, öğrencinin başarısını artırmada değerlendirmenin nasıl kullanılması gerektiği üzerine odaklanmalıdır (Stiggins, 2003, 197; Cauley and McMillan, 2010; Crooks, 2001; Heritage, 2010, 37; Fisher ve Frey, 2007, 120).

Biçimlendirici değerlendirme, öğrenme süreci devam ederken, eğitsel faaliyetlerin umulan öğrenmeleri gerçekleştirip gerçekleştirmediği konusunda kısa ve yönlendirici dönütler sağlaması açısından, tüm eğitim kafeme ve eğitsel faaliyetler açısından uyarıcı işleve sahiptir. Biçimlendirici değerlendirmenin bu iş görüşü, onu eğitim ve öğretim programlarının yeniden düzenlenmesinde onu vazgeçilmez kılmaktadır. Öğrenciler, yeni bir model olan ve ne zaman örgün eğitime geçileceği bilinmeden uygulanan online eğitime, biçimlendirici değerlendirme sayesinde uyum sağlayabilirler (Mantz, 2001, 121). Öğrencilerin öğrenme düzeylerini eğitim sürecinde sürekli sürekli kontrol eden biçimlendirici değerlendirme, onun öğrenme eksikliklerini, yanlışlarını ve öğrenme güçlüklerini net bir şekilde ortaya koyar. Bu amaçla biçimlendirici değerlendirme, hedef-davranışların analizi sonucunda oluşan çoktan seçmeli madde ve sorularla bu taramayı yapar. İzleme test ve sorularının ilgili kritik davranışları kontrol edebilecek nitelikte olması önemlidir (Özçelik, 2013, 198). İzleme testlerinin kullanımı sonucunda, konu ya da ünite kapsamında oluşan öğrenme eksikliklerinin haritası ortaya çıkacaktır (Frey ve Fisher, 2011, 119). Unutmamak gerekir ki, biçimlendirici değerlendirmenin amacı, öğrenciye not vermek değildir. Tekin'in (2016, 25) de dediği gibi, biçimlendirici değerlendirme, öğrenme-öğretme sürecinin doğal bir parçası, yöntemi ve hatta öğretim hizmetinin niteliğini artıran değişkenlerden biridir. Bu değişken, her nasıl uygulanırsa uygulansın, öğrenmeyi artırıcı bir etki yaratacağı söylenebilir (Bahar ve diğ., 2015, 4; Özçelik, 2013, 12; Cauley ve McMillan, 2010; Karaca, 2010, 24); Fisher ve Frey, 2007, 120).

Biçimlendirici değerlendirme öğrenci merkezli bir anlayışa sahip olup olduğundan, programın işleyişinin öğrencilerin memnuniyet düzeyine, dolayısıyla da programa karşı olumlu tutum edinilmesini de sağlayacaktır. Dersin teorik çerçeveye uygun olarak işlenip işlenmediği gibi konular da, biçimlendirici değerlendirmenin hedefleri arasındadır (Başol, 2016, 277). Biçimlendirici değerlendirmelerde, izleme test ve soru içeriklerinin, ders programının içeriğini yansıtması da oldukça önemlidir (Irons, 2008, 52). Aksi takdirde bu tür değerlendirmeler yüzeysel ve gelişigüzel olacağından, fayda sağlamayacağı gibi, vakit kaybı olacaktır. Her şeyde olduğu gibi, eğitim etkinliklerinde de zamanın etkili kullanılması önem taşır. Biçimlendirici değerlendirmeler, bilgilendirme amaçlıdır. Bu gibi etkinlikler yoluyla, öğrenciye kendi performansını değerlendirme fırsatı sunulur, kendi öğrenme eksikliklerine dikkatleri çekilmiş olur (Başol, 2016, 277; Frey ve Fisher, 2011, 1). Bu değerlendirme türü iyileştirme, öğrenme-öğretme sürecini izleme, biçimlendirme ve geliştirme amacıyla yapılır. Biçimlendirici değerlendirmeler, eğitim programı sürerken yapılır ve amacı da, program sonuçlanmadan veya bir sonraki konu ya da üniteye geçmeden eksikliklerin saptanması ve giderilmesine yöneliktir. Biçimlendirici değerlendirme, "tanısal (diagnostik) değerlendirme" olarak da bilinir. Biçimlendirici değerlendirme yaklaşımında öğrencilerin belirlenen hedef davranışları öğrenip öğrenmediklerini kontrol etmek birinci aşamadır. Eğer öğrenci belirlenen hedef davranışları öğrenmediyse ne derecede öğrendiklerini tespit etmek de ikinci aşama olarak yer almaktadır. Son aşamada ise, öğrencilerin öğrenmedikleri hedef davranışları belirleyerek yeniden öğretim etkinliğine geçmektir (İşman, 2001). Biçimlendirici değerlendirme sonunda, öğrencinin bir dersteki başarı düzeyi izlenerek, öğrenciye ve eğitime geribildirimde bulunulur. Dersin hedeflerine yeteri derecede ulaşıp ulaşılmadığı belirlenir. Tanılayıcı değerlendirme olup öğrenmeyi belirgin olarak arttırarak, sonuçta, programın amaçlarına ulaşmasına ve kaynakların daha iyi kullanılmasına yardımcı olur (Frey ve Fisher, 2010; Kara, 2009, 33).

Biçimlendirici değerlendirmenin önemi, online eğitim açısından ele alınsa da, gerçekte öğrencilere ve öğretmenlere de katkıları büyüktür. Yıldırım (1999, 9)'a göre, biçimlendirici değerlendirme, iki önemli noktada çocukların öğrenme ilgi ve çabalarını destekleyici nitelikte katkı sağlar. Bunlardan ilki, eğitim-öğretim hedef-kazanımlarının, öğrenci açısından anlamlı hale gelmesini sağlamasıdır. Öğrenciler genel öğretim hedef-kazanımlarını neden öğrenmek zorunda olduklarını, bu ve benzeri bilgilerin onlara ne kazandırdığını sorgularlar. Biçimlendirici değerlendirme, bu sorulara yeterince ikna edici ve aydınlatıcı

cevaplar verir. Bu durum, öğrencilerin hareketlenmelerine ve odaklanmalarına yardım edecektir. Biçimlendirici değerlendirmenin öğrenciler açısından sağlayacağı ikinci yarar, öğrenme sürecinde öğrencinin anlık ve gerçekçi çalışma sonuçlarını anında onun önüne koymasındadır. Dönüt için günler ya da haftalara gerek olmaksızın, biçimlendirici değerlendirme, öğrenciyi ders bitmeden kendi öğrenme sonuçlarıyla yüzleştirir. Ulaşılan sonuçlar birey ve öğretmen açısından kabul edilebilir olur ise, bu durumun güdüleyici olacağından, online eğitim karşı tutumunu olumlu etkileyecektir (Fisher ve Frey, 2007, 120; Irons, 2008, 70).

Tüm ölçme ve değerlendirme işlemlerinin eğitim sistemindeki önemli işlerinden biri de, öğrencilerin öğrenme düzeyleri hakkında öğretmene besleyici dönütler sağlamaktır. Çünkü öğretmen, planlayıcı, uygulayıcı ve düzeltici bir iş görüye sahiptir. Formal eğitimde olduğu gibi, online eğitim uygulamalarının da ana işleticisi öğretmenlerdir. Öğretmenler ders öncesinde yaptıkları planlama ve hazırlık çalışmalarıyla, ders başlangıcındaki motive edici konuşmalarla, ders sırasında sordukları yönlendirici sorularla, paylaştıkları materyallerle, kullandıkları yöntem ve tekniklerle, ders sürecinde ve ders sonrasında yaptıkları değerlendirmeler ile, sürecin işletiminde ve başarısında önemli rol oynarlar (Kapucu ve Adnan, 2018, 10). Öğretmenlerin mesleki yeterliliği, *öğretme becerilerinde* olduğu kadar, ölçme ve değerlendirme işlemlerini objektif ve doğru bir şekilde yapmalarında da saklıdır (Ramdiah ve diğ., 2019, 425). Öğretmen alışılmış belli kalıpları körü körüne sürdürmeyip, öğrenci sonuçları doğrultusunda, öğrencinin lehine olarak düzenlemelere gitmelidir. Burada doğru kararlar almasını, biçimlendirici değerlendirmenin hızlı dönütleri sağlar. Kaldı ki bir öğretmen, değerlendirme sonuçlarının sadece öğrencilerle ilgili olmadığını, sonuçların kendisi açısından da anlamlı olduğunu bilir. Kendi seçtiği yöntem-teknik, belirlediği stratejiyi gözden geçirerek, planlarını revize eder. Ayrıca öğretmen, değerlendirme uygulamaları sayesinde, eğitim hedeflerini anlaşılır, açık ve değişik, şekillerde yeniden içerikle ilişkisini kurarak ifade eder (Yıldırım, 1999, 9). Anlaşılacağı üzere, biçimlendirici değerlendirme online eğitim sürecinde sadece öğrencilere değil, öğretmenlere ve hatta diğer karar verme sürecinde olan yöneticilere de gerçekçi bir tablo sunacaktır (Ertürk, 1984, 110; Heritage, 2010, 59; Erey ve Fisher, 2010; Oosterhof, 2003, 20).

Tüm öğretmenlerin çabası, nedeni ne olursa olsun hiçbir öğrenciyi geride bırakmamak olmalıdır. Sadece okul öğrenmelerinde değil, online eğitim sürecinde de biçimlendirici değerlendirme bunu yapabilir. Öğretmen isterse, öğrenme farklılıklarını, yetersizliklerini ve öğrenme güçlüklerini belirleyebilir ve öğrenciler arasındaki öğrenmeye ilişkin farklılıkları azaltabilir. Kavrama gücü ve bilgi düzeyi yüksek öğrencilere göre etkinlik de geliştirebilir, kavrama gücü sınırlı başarısız öğrenciler için de etkinlik geliştirebilir. Bu durum, programların bireyselleştirilmesi düşüncesine de katkıda sağlayacaktır. Biçimlendirici değerlendirme, aksayan öğrenciye ve sisteme anında müdahale olanağı sağlayacaktır. Kaldı ki, eğer öğrenmenin niteliği artırılmak isteniyorsa, öğretmenlerin her öğrenci hakkında günlük, haftalık, aylık süreler için güvenilir bilgi toplayıp, topladığı bilgiler doğrultusunda da öğrenme ortamlarını yeniden düzenlemesi gerekmez mi? (Stiggins, 2003, 199; Ainsworth and Viegut, 2006). Öğretmen arasındaki değişim ve öğrenci karşılıklı yorumlayıcıdır. Her öğrenci tüm öğrenmeleri kolayca zaten gerçekleştiremez. Mevcut durumu öğretmenleriyle analiz ederek öğrenme güçlük, eksik ve yanlışlarını belirlemesi, gelecekteki çalışmaların zorluklarıyla başa çıkmak için daha donanımlı hale gelmesini sağlayacaktır. Bu nedenle, biçimlendirici değerlendirme, öğrenciye katkısı nedeniyle daha güçlüdür (Mantz, 2001, 117). Yükseköğretim için kritik bir konu, öğretim görevlilerinin zamanından en iyi şekilde nasıl yararlanılacağıdır ve enerji - pahalı ve kısıtlı bir kaynaktır (Mantz, 2001, 120).

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Covid-19 salgını tüm ülkelerin örgün eğitim sistemini felç ettiği gibi, bu durumun ne zaman normalleşeceği de net değildir. Ülkemizde okula devam eden genç nüfus üniversite öğrencileri ile birlikte yaklaşık 19 milyon civarında olduğu kabul edilirse, Türkiye'nin mevcut teknolojik alt yapı gücü ve kurulu ağ bağlantı hacminin bu görevi ne kadar yerine getirebileceği ve getirirse bile, ne kar dayanabileceği bilinmemektedir. Buna karşın, eğitimden hiçbir şekilde de vazgeçilemeyeceği de açıktır. Okullara ulaşamayanlara, okulu ulaştırmanın yolu bulunmuş (online eğitim), eğitim süreci tüm aksaklıklara ve sıkıntılara rağmen işletilmeye çalışılmaktadır. Online eğitim konusunda hem teorik birikimi yetersiz, hem de uygulama eksiği olan hemen hemen tüm öğretmenlerin bocaladığı görülmektedir. Tüm öğretmenlerin bu yeni teknolojik öğretme teknolojisine göre kendini geliştirmesi, sıkıntılı bu sürecin en çok kazançla atlatılmasına katkı sağlayacaktır. Özellikle MEB'in televizyon ve internet üzerinden sağladığı uzaktan eğitim uygulaması olan EBA'ya paralel, imkanlar ölçüsünde yapılmaya gayret gösterilen öğrenci gruplarıyla bazen çevirim içi, bazen de *senkron* ya da *asenkron* şeklinde adlarla -bu konuda kavram kargaşası olduğu söylenebilir- kısa süreli internet üzerinden gerçekleşen dersler süresince, öğretmenler öğrencilere yardımcı olunmalıdır. Her yıl MEB tarafından dağıtılan yazılı kaynaklarda (kitaplarda), içinde bulunan hassas

durum hasebiyle, bireysel çalışma esaslarını dikkate almadan yine eski mantıkla basılmış kitapların dağıtıldığı görülmüştür. Oysa içinde bulunulan uzaktan eğitim gereği, tüm kitapların programlı öğretim ilkeleri gereği düzenlenerek ivedilikle hazırlanmalıydı. Uzaktan eğitim ve bireysel çalışma esaslarına göre kırk yıla yakın bir materyal geliştirme birikim ve deneyimi olan ülkemizdeki bu büyük üniversiteden yararlanılabilirdi.

Uzaktan eğitim kavramının gelişimi yüzyıllar öncesine dayalı olup, Türkiye’de mektupla öğretim ve radyo-tv yayınları yoluyla başladığı söylenebilir. Süreç içinde ülkemizde gözlenen en büyük kitlelere ulaşan uzaktan eğitim programı, AÖF’dir. Bunun yanında yine radyo-tv’ler ile ve teknolojinin gelişimiyle de internet üzerinden canlı ya da modüler dil ya da başka alanlarda uzaktan eğitim programları uygulanmış ve hatta herkes için kaynağı ve sayısı farklı eğitsel yayınlar yapılmaktadır. Uzaktan eğitim, daha çok örgün eğitime katılmayan bireylerin, bilgi ve beceri seviyelerini artırmak amacıyla, gerek doğrudan kayıtlı bireylere, gerekse toplumu oluşturan tüm katmanlara ilgili kanallar aracılığıyla eğitim getirilmiş, getirilmeye de devam etmektedir. Uzaktan eğitim ilkelerine uygun pek çok eğitim uygulaması olması nedeniyle, günümüzde kavram kargaşası yaşanmaktadır. Bu çalışmada uzaktan eğitim olarak başta MEB’in EBA sistemi üzerinden (tv ve internet üzerinden) gerçekleştirdiği dersler ve internet üzerinden okul öğretmeninin belli gün ve saatlerde öğrencileriyle yüz yüze geldiği (çevirim içi/senkron ya da asenkron) uzaktan eğitim ders uygulamaları ele alınmıştır. Bu uzaktan eğitsel uygulamaların bir kısmı uzaktan eğitim, bir kısmı online eğitim (çevirim içi/ senkron veya asenkron) olsa da, genel telaffuz edilen kavram, uzaktan ya da anline eğitim şeklindedir. Amaca yönelik değerlendirme türlerinden bir olan biçimlendirici (formative) değerlendirmede, öğrenenlerin öğrenme eksiklikleri, öğrenme eksiklikleri ve öğrenme güçlükleri üzerinde durur. Bu tür değerlendirmeler öğrenciye, öğrenme anında kendi öğrenmelerinin kontrolünü ve sorumluluğunu almayı, yanlış ya da eksik öğrenmelerin düzeltilme fırsatı, öğrenme güçlüklerini belirleme ve pekiştirici sağlar (Atılğan, 2017, 321; Tekin, 2016, 25). Böyle bir değerlendirme, öğrenmenin miktarını ve niteliğini olumlu yönde etkileyeceği gibi, ilgi, yüksek güdü ve olumlu tutumlar geliştirilmesine katkı sağlayacaktır. Bu çalışmada biçimlendirici değerlendirme öğrencinin akademik başarısını artıran “öğretim hizmetinin niteliğini artıran bir değişken olarak” kullanılması önerildiğinden, bu durumun dönem sonu akademik başarıyı olumlu yönde etkileyeceği değerlendirilmektedir.

Öneriler;

1. Uzaktan eğitim programlarında etkililiğin ve başarının sağlanması için uzaktan eğitim programlarının sınıf içi geleneksel eğitimden farklı olarak uzaktan eğitimin esaslarına göre düzenlenmelidir.
2. Bu aşamada hizmet içi eğitim faaliyetleri büyük önem arz eder. Öğretmenlere uzaktan öğretim ve e-öğrenme çalışmalarında yol gösterici ve destek olmak için kurslar düzenleyerek öğretmenlerin bilgi eksikleri giderilerek pratik kazanmaları sağlanmalıdır.
3. Uzaktan eğitim konusunda en çok sıkıntı yaşanan alanlardan biri ölçme ve değerlendirme sürecidir. MEB bu dönemden itibaren değerlendirme yapacağından, yukarıda sunulan biçimlendirici değerlendirmeyi süreç içinde kullanarak, dönem sonu için soru bankasını hazırlamış olur.
4. Yüz yüze eğitime kıyasla çok daha sınırlı olan uzaktan eğitimde ve canlı derslerde, örgün eğitimde uygulanan müfredatın aynısı, aynı ders kitapları kullanılarak yapılması, uzaktan eğitime uygun olmadığından, tüm yazılı materyaller bireysel çalışma esasına uygun programlı öğretime ilkelerine göre gözden geçirilmelidir.
5. Salgın (pandemi) yarattığı kaygı ve strese, eğitime erişememe ve uzaktan eğitimde yaşanan sorunlar da eklendiğinden, öğrencinin kaygı ve stresini giderecek psikolojik destek programları ya da yüz yüze danışma noktaları düzenlenmesi yararlı olacaktır.
6. Okuldan uzak kalan öğrencilerin sosyalleşme ihtiyaçları giderilemediğinden, pedagoğ ve psikoloğ desteği sağlanarak, öğrencilere yönelik sosyal aktiviteler düzenlenmelidir.

KAYNAKÇA

- Ainsworth, L. And Viegut, D. (2006). *Common formative assessments*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press
- Arat, T. ve Bakan, Ö. (2011). Uzaktan eğitim ve uygulamaları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1,2), 363-374 (<http://sbmyod.selcuk.edu.tr/sumbtd/article/view/282>).
- Atılğan, H. (2017). Değerlendirme ve not verme. Editör: Hakan Atılğan, *Eğitimde ölçme ve değerlendirme (10. Baskı)*. Ankara: Anı yayıncılık.
- Bahar, M., Nartgün, Z., Durmuş, Ş. ve Bıçak, B. (2015). *Geleneksel-tamamlayıcı ölçme ve değerlendirme teknikleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Balta, Y. ve Türel, Y. K. (2013). Çevirim içi uzaktan eğitimde kullanılan farklı ölçme ve değerlendirme yaklaşımlarına ilişkin bir inceleme. *Turkish Studies*, 8(3), 37-45.
- Başol, G. (2016). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. (4. Baskı), Ankara: Pegem Akademi.
- Baykul, Y. (2000) *Eğitimde ve psikolojide ölçme: Klasik test teorisi ve uygulaması*. Ankara: ÖSYM yayınları.

- Bilgiç, H. G. Ve Tüzün, H. (2015). Yükseköğretim kurumları web tabanlı uzaktan eğitim programlarında yaşanan sorunlar. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi(AUAd)*, 1(3), 26-50 (auad.anadolu.edu.tr).
- Cauley, K. M. And McMillan, J. H. (2010). Formative assessment techniques. The Clearing House.
- Çelen, F. K., Çelik, A., Seferoğlu, S. S. (2011). Yükseköğretimde Çevrimiçi Öğrenme: Sistemde Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri, *Journal of European Education*, 1(1), 25-34 (<http://www.eu-journal.org/index.php/JEE>).
- Ertürk, S. (1984). *Eğitimde program geliştirme*. (4. Baskı), Ankara: Meteksan.
- Fisher, D. and Frey, N. (2007). *Checking for understand formative assessment Techniques for your classroom*. Virginia, USA: ASCD Alexandria.
- Erden, M. (2011). *Eğitim Bilimlerine Giriş*. (5. Baskı), Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Frey, N. and Fisher, D. (2011). *The formative assessment action plan*. Virginia, USA: ASCD Alexandria.
- Heritage, M. (2010). *Formative assesment*. USA: Cormin A SAGE Company.
- Hotoman, D. (2019). Öğretim hizmetinin niteliği açısından biçimlendirme ve yetiştirmeye yönelik değerlendirilmenin önemi. *International Social Sciences Studies Journal (SSSJ)*, 5(29), 278-286 (ISSN:2587-1587 / <http://dx.doi.org/10.26449/sssj.1213>).
- Irons, A. (2008). *Enhancing learning through formative assessment and feedback*. New York: Taylor&Francis Group.
- Kapucu, N. K. ve Adnan, M. (2018). Uzaktan eğitimde çevrimiçi öğretmen başarısının değerlendirilmesi. *HAYEF: Journal of Education*, 15(1), 7-20.
- Kara, E. (2009). *Uzaktan yükseköğretimde ölçme ve değerlendirme ve Anadolu üniversitesi açık öğretim sistemi uygulaması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaca, E. (2010). Ölçme ve değerlendirmede temel kavramlar. Editör, Müfit Gönleksiz, Serdar Erkan, *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. (2. Baskı), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaya, Z. (2002). *Uzaktan eğitim*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Kırık, A. M. (2014). Uzaktan eğitimin tarihsel gelişimi ve Türkiye'deki durumu. *Marmara University Journal of Communication*, 21, 73-94 (ISSN: 1300-4050 / Doi: 10.17829/midr.20142110299).
- Mantz, Y. (2001). Formative assessment and its relevance to retention. *Higher Education Research & Development*, 20(2), 115-126 (<https://doi.org/10.1080/758483462>).
- Moore, M. G. and Kearsley, G. (2011). *Distance education: A systems view of online learning*. (3th Editon), Belmont, CA: Wadsworth Publishing Company.
- Moss, C. M. and Brookhard, S. M. (2009). *Advancing formative assessment in every classroom*. Virginia, USA: ASCD Alexandria.
- Oosterhof, A. (2003). *Developing and using classroom assessments (Third Edition)*. Merrill Prentice Hall, Ohio, USA.
- Özçelik, D. A. (2013). *Okullarda ölçme ve değerlendirme (öğretmen el kitabı)*. (2. Baskı), Ankara: Pegem Akademi.
- Ramdiah, S., Abidinsyah, Royani, M., & Husamah (2019). Understanding, Planning, and Implementation of HOTS by Senior High School Biology Teachers in Banjarmasin-Indonesia. *International Journal of Instruction*, 12(1), 425-440 (<https://doi.org/10.29333/iji.2019.12128a>).
- Senemoğlu, N. (2007). *Gelişim, öğrenme ve öğretim (Kuramdan Uygulamaya)*. Ankara: Gönül Yayıncılık
- Stiggins, R. J. (2003). Assessment, student confidence and school success. (Edit.: Allan C. Ornsteain, *Contemporary Issues in Curriculum*). Pearson Education Inc.
- Tekin, H. (2016). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. (26. Baskı), Ankara: Yargı Yayınevi.
- Tok, Ş. (2007). *Öğretme-öğrenme strateji ve modelleri*. (Editör; Ahmet Doğanay, Öğretim İlke ve Yöntemleri), Ankara: Pegem Akademi.
- Yaşar, M. (2008). Eğitimde ölçme ve değerlendirilmenin önemi. Editör: Satılmış Tekindal, *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*, Ankara: Pegem Akademi.
- Yıldırım, C. (1999). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. (4. Baskı), Ankara: ÖSYM Yayınları.
- Yıldız, E. (2020). Çevrimiçi öğrenme ortamlarında uzaktan eğitim öğrencilerinin topluluk hissine etki eden faktörlerin incelenmesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – Journal of Qualitative Research in Education*, 8(1), 180-205 (doi:10.14689/issn.2148-2624.1.8c.1s.9m).
- Tuncer, M. (2007). Uzaktan eğitim ve uzaktan eğitim teknolojisinin öğrenen sağlığına etkisi. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi*, s.26-31.